

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

A History of the *nomos empsychos* Idea

című doktori értekezés tézisei

dr. Tussay Ákos

Témavezető:

Dr. habil. Könczöl Miklós habilitált egyetemi docens

Társ-témavezető:

Dr. Tattay Szilárd egyetemi docens

Budapest

2022

Tartalom

A kutatás célkitűzései	3
A kutatás módszere	7
A kutatás eredményei	9
Releváns publikációk jegyzéke	14

A kutatás célkitűzései

Dolgozatomban azt, a politikai gondolkodás középkori és koramodern eszmetörténeti kutatásai számára közhelyszerű, tézist vizsgálom, mely szerint a νόμος ἔμψυχος eszme és latin megfelelője, a lex animata toposz, számottevő módon hozzájárult a nyugati jogi- és politikai gondolkodás fejlődéséhez, mely hozzájárulás elsősorban a koramodern szuverenitás-elméletekre gyakorolt roppant hatásban érhető tetten. Értelmezésem szerint ez a tézisállítás három, egyenként is vizsgálendő feltevésen nyugszik, úgymint: 1) a νόμος ἔμψυχος eszme az antik görög politikai gondolkodás számára közhelyszerű volt, 2) a két kifejezés, νόμος ἔμψυχος és lex animata, lényegében azonos jelentéssel bír, és végül 3) az e kifejezésekben testet öltő eszme jelentős hatással bírt a nyugati államfejlődésre.

A szakirodalom az első két állítást rendszerint együtt kezeli, amellet érvelve, hogy a klasszikus és hellenisztikus korban általánosan elfogadott volt az a feltevés, miszerint az uralkodó egyfajta élő, vagy megtestesült törvény, és pontosan ez az a vélekedés, mely számos eszmetörténetileg és filozófiailag jelentős műben, mint például Platón *Törvényeiben* (875c–d) és *Államférfijában* (294a), vagy Arisztotelész *Nikomakhoszi Etikájában* (1132a) és *Politikájában* (1284a, 1288a), valamint néhány olyan kevésbé ismert műben, mint Arkhüasz *Törvényről és igazságosságról* (Stob. IV,1,135), vagy pszeud-Diótogenész *Királyságról* (Stob. IV,7,61) írt értekezésében is feltűnik. Ekként az antik és középkori politikai eszmetörténeti kutatás számos kimagasló alakja, úgymint Erwin

Goodenough,¹ Artur Steinwenter,² Ernst Kantorowicz,³ Michael Wilks,⁴ Gerhard Aalders,⁵ John Procopé,⁶ Donald Nicol,⁷ Joseph Canning,⁸ vagy Francis Oakley,⁹ úgy véli, hogy pontosan ez a hellenisztikus kori eszme volt az, melynek végül sikerült a feledés homályába taszítania a klasszikus római uralkodói ideált és így ennek az eszmének a hatása érhető tetten a jusztiniánuszi kodifikációban is. E fenti vélekedést a legtömörebben Ernst Kantorowicz foglalta össze monumentális tanulmányában, a *The King's Two Bodies*-ban, ahol amellet érvel, hogy „the concept of the Prince as the “animate Law” was a denizen with regard to Roman legal thought. The notion itself, νόμος ἔμψυχος, derived from Greek philosophy; it was blended with the idea of the Roman Emperor being the embodiment of all Virtues and all else worth the living; and perhaps it was not free from Christian influence either”.¹⁰

---

¹ E. R. Goodenough, *The Political Philosophy of Hellenistic Kingship*. In Austin M. Harmon (ed.), *Yale Classical Studies*. Vol. 1. New Haven: Yale University Press, 1928, pp. 55–102, pp. 100–101.

² A. Steinwenter, ΝΟΜΟΣ ΕΜΨΥΧΟΣ. Zur Geschichte einer politischen Theorie. *Anzeiger Akademie der Wissenschaften in Wien Philosophisch-historische Klasse*, Bd. 83, (1946), pp. 250–268.

³ E. Kantorowicz, *The King's Two Bodies. A Study in Mediaeval Political Theology*. With a new preface by William Chester Jordan. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1997, pp. 127–137.

⁴ M. J. Wilks, *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press, 1963, pp. 152–163.

⁵ G. J. D. Aalders, ΝΟΜΟΣ ΕΜΨΥΧΟΣ. In Peter Steinmetz (Hrsg.), *Politeia und Res Publica. Beiträge zum Verständnis von Politik, Recht und Staat in der Antike*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag, 1969, pp. 315–329, pp. 326–329.

⁶ J. Procopé, Greek and Roman political theory. In J. H. Burns (ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350–c. 1450*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 21–36, pp. 26–28.

⁷ D. M. Nicol, Byzantine political thought. In J. H. Burns (ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350–c. 1450*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 49–80, pp. 64–65.

⁸ J. Canning, *A History of Medieval Political Thought. 300–1450*. London – New York: Routledge, 1996, p. 8.

⁹ F. Oakley, *Kingship. The Politics of Enchantment*. Oxford: Blackwell, 2006, p. 48.

¹⁰ Kantorowicz 1997, p. 127.

Mindazonáltal az első, az érvelés szempontjából leginkább alapvető állítás, miszerint a hellenisztikus korban meghatározó és a νόμος ἔμψυχος eszmében kifejeződő uralkodói ideál, mely a klasszikus római gondolkodást átformálva a császárt mint élő, vagy megtestesült törvényt helyezte a középpontba, ezáltal a pozitív jog fölé emelve őt, valójában nem több, mint rendkívül gyöngye lábakon álló feltevés, mely szövegszerű bizonyítékokkal kevésbé igazolható. Az egyetlen hely, ahol a jusztiniánuszi kodifikáció felhívja a νόμος ἔμψυχος kifejezést valóban megerősíteni látszik a fenti hipotézist, de az korántsem igazolható, hogy a novellisták, vagy a feltételezhető forrásuk, a bizánci rétor, Themisztiosz, vettek volna át egy hellenisztikus kori toposzt és nem pont ellenkezőleg, Themisztiosz, vagy a novellisták lettek volna azok, akik egészen új értelmet tulajdonítottak neki.

Jelen állás szerint a szakirodalom nem tud megnyugtató válasszal szolgálni arra a kérdésre, hogy egyáltalán létezett-e valamiféle νόμος ἔμψυχος eszme, és ha igen, milyen viszonyban állt a jusztiniánuszi jelentés a többi antik forrás által a kifejezésnek tulajdonított értelemmel. Annak érdekében, hogy e kérdést és ezzel összefüggésben a tézisállításainkat érdemben megvizsgálhassuk, szükségesnek látom a νόμος ἔμψυχος eszme korai forrásait mélyreható módon, a saját tágabb értelemben vett kontextusukban elemezni.

Dolgozatomban a fent bemutatott téves értelmezési hagyománnyal szemben amellet érvelek, hogy a νόμος ἔμψυχος kifejezés távolról sem alkotott valamiféle közhelyszerű érvet. Ellenkezőleg, eredete a Kr.e. IV. századi püthagoreus gondolkodóig, Tarentumi Arkhütaszig, vezethető vissza, aki egy, az úgynevezett νόμος-φύσις antitézis fogalmi körébe vonható vélt, vagy valós vita közben hívhatta fel a kifejezést azzal a céllal,

hogy megkülönböztessen két alkotmányos berendezkedést egymástól: azt, ahol a kormányzati hatalmat törvények alapján és azt, ahol a kormányzati hatalmat helyesen ugyan, de törvények nélkül gyakorolják. A későbbiek során, de vélhetően a Kr.e. I. század elején, vagy korábban, ez az arkhütaszi megkülönböztetés bekerülhetett valamiféle etikai doxográfiába, aminek köszönhetően szélesebb körben is ismertté vált.

A dolgozatom második és harmadik részeiben ezt a fenti tézist igyekszem alátámasztani egyrészt a pszeudo-Diótogenész néven ismert szerző autentikációs stratégiájának ismertetésével, másrészt pedig Cicero *Törvények* (III, 2), Alexandriai Philón *Mózes életéről* (II, 4–5) írt értekezése és az első századi római sztoikus filozófus, Gaius Musonius Rufus *testimoniума* közötti párhuzamok feltárásával.

Kutatásaim eredményeként megállapítottam, hogy a νόμος ἔμψυχος toposz korai használati módjai és a hagyományozás története egészen nagyjából a Kr.u. II. századig viszonylagos magabiztossággal rekonstruálható és kijelenthető, hogy a toposznak számos különböző használati módja különböztethető meg egymástól. Bár ezek a különböző használati módok számos hasonlóságot mutatnak egymással, mégis fontos leszögezni, hogy valamennyi ránk maradt szövegben egy-egy kifejezett problémára fókuszálva kerül felhívásra a νόμος ἔμψυχος toposz, ami alapján, e különbözőségeket kidomborítandó, értekezésemet három nagyobb gondolati egységre tagoltam.

Először a toposz arkhütaszi geneziséét vettem górcső alá, minek során arra a megállapításra jutottam, hogy Arkhütasz feltehetőleg nem tulajdonított különösebb jelentőséget a kifejezésnek és azt nem valamiféle *terminus technicus*-ként használta. Ezt követően az eszme úgynevezett pszeudo-diótogenészi szintézisével foglalkoztam, mely nem más, mint egy

ismeretlen újpüthagoreus gondolkodó törekvése arra, hogy alapvetően középső platonikus gondolatait ősi püthagoreus köntösbe öltöztesse. Végül pedig az eszme philóni metamorfózisa kapcsán azt vizsgáltam, hogyan honosította meg Alexandriai Philón a toposz egészen új, biblikus használati módját.

A hatodik fejezetben egy leginkább meddő kísérletet tettem arra is, hogy feltárjam a toposz késő antik eszmetörténetét, bár a rendelkezésre álló információk töredékes volta és a hagyományozás számos lehetséges magyarázata között feszülő feloldhatatlannak tűnő ellentétek miatt be kellett látnom, hogy a νόμος ἔμψυχος toposz korai keresztény eszmetörténete tekintetében tett vizsgálódásom nem tekinthető befejezettnek vagy számottevően konkluzívnak. Ennek ellenére is ki merem jelenteni, hogy dolgozatomban jelentősen hozzájárul éppúgy a νόμος ἔμψυχος toposz eszmetörténeti vizsgálódásához, mint a középkori és koramodern szuverenitás-elméletek mögöttes filozófiai tartalmának a megértéséhez.

A kutatás módszere

Szemben a νόμος ἔμψυχος toposszal foglalkozó szakirodalommal, dolgozatomban arra törekedtem, hogy elkerüljem a Quentin Skinner által „mythology of doctrines”-nak¹¹ aposztrofált módszertani hibát. Ennek fényében meglepő lehet, hogy dolgozatomban következetesen a νόμος

---

¹¹ Quentin Skinner, *Visions of Politics*. Vol. 1: Regarding Method. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 57–89.

ἔμψυχος toposzról, annak genezisééről, szintézisééről és metamorfózisáról értekezem. E következtelenség ugyanakkor csupán látszólagos; dolgozatomban a kutatási eredmények feltárásához kettős módszert választottam. Egyfelől, lévén vizsgálódásom tárgyát antik szövegek képezték, a szövegértelmezés eszmetörténeti módszereire, a szövegahagyományozás természetére és a szövegkritika eszköztárára elengedhetetlenül szükséges volt támaszkodnom.¹² Mindezek nélkülözhetetlenek ugyanis ahhoz, hogy antik szövegek adott kontextusban megfogalmazott jelentését hitelesen rekonstruálhassuk. El kell azonban azt is fogadnunk, hogy a szerző által tulajdonított jelentés valószínűleg különbözni fog attól a jelentéstől, amelyet a szöveg későbbi olvasói tulajdoníthattak neki, aminek eredményeként minden eszmetörténeti vizsgálódásnál fel kell vetnünk a kérdést, hogy inkább egy-egy eszme adott kontextusban megfogalmazódó jelentését, vagy hatástörténetét szeretnénk-e inkább vizsgálni? Azt gondolom, hogy kizárólag e megszorítások mellett bírhat valamiféle magyarázó erővel az általam alkalmazott hármas felosztás: a νόμος ἔμψυχος toposz eszmetörténetét vizsgálva, szigorúan hatástörténeti szempontból, úgy gondolom, értelmes módon beszélhetünk az eszme genezisééről, szintézisééről és metamorfózisáról.

Dolgozatom e kettős céllal azon antik szöveghelyeket tekinti tehát át, melyek felhívják a νόμος ἔμψυχος toposzt. Vizsgálódásom célja egyfelől az egyes használati módok hiteles rekonstrukciója, másfelől pedig az eszme hatástörténetének és az egyes használati módok közötti lehetséges összefüggéseknek a feltérképezése. A releváns szöveghelyek azonosításához a TLG adatbázisra támaszkodtam, mely 15 különböző antik

---

¹² Ld. Martin L. West, *Textual Criticism and Editorial Technique applicable to Greek and Latin texts*. Stuttgart: Teubner, 1973, pp. 9–15.

gondolkodó műveiben összesen 29 találati eredményt adott. Ezt a 29 szöveghelyet egészítettem ki Artur Steinwenter (Peluszioni Szent Izidor) és Gerhard Aalders (Gázai Prokopiosz) TLG-n kívüli találataival. Értekezésemben ezen 17 szerzőtől származó 31 szöveghely közül elsősorban a korai, Kr.e. II. század előtti használati módra fókuszáltam. A disszertáció tulajdonképpeni tárgya tehát a νόμος ἔμψυχος toposz arkhütaszi (Stob. IV, 1,135,7–14), pszeudo-diótozenészi (Stob. IV, 7,61,2–7; IV, 7,61,31–39) és philóni (Abr. I, 5,1–8; Mos. I, 162; II,4–5) használati módjának az értelmezése.

A kutatás eredményei

Értekezésemet három részre és részenként két-két fejezetre tagoltam. Az első részben a νόμος ἔμψυχος toposz geneziséét vizsgálom, mely úgy hiszem, hogy szoros összefüggésben áll a νόμος és φύσις antitetikus alkalmazhatóságával kapcsolatos Kr.e. V. és IV. századi vitákkal. Annak érdekében, hogy az arkhütaszi genezist a maga történeti kontextusában helyesen értelmezhessek, fontosnak tartottam, hogy dolgozatom első fejezetében áttekintsem e problémakört az antitézis ismert forrásainak számító klasszikus kori gondolkodóknál, úgymint Prótagorasznál, Thuküdidésznél, az úgynevezett iamblikhoszi Anonymusnál, Antiphónnál, a *Gorgiász* Kalliklészénél és az *Állam* Thraszümakhoszánál és Glaukónjánál.

A második fejezetben konkrétan a νόμος ἔμψυχος toposz arkhütaszi genezisével foglalkozom, mely azonban előfeltételezi az arkhütaszi *locus* átfogó jellegű elemzését. Előbb Tarentumi Arkhütasz életét és morál- és politikai filozófiájával kapcsolatos ismereteinket mutatom be, majd

amellett érvelek, hogy az Arisztoxenoszra visszavezethető, Athénaiosznál fennmaradt (*Deipn.* XII, 64–65) Polüarkhosz és Arkhütasz közötti vita valóban megtörténhetett és e vita valószínűleg a törvények haszna és a törvények iránti tisztelet értékes mivolta körül központosulhatott. Elsősorban a vitával kapcsolatos *testimoniumok* (Ath. *Deipn.* XII, 64–65; Cic. *Senect.* XII, 39–41), az Arkhütasznak tulajdonított harmadik fragmentum (Stob. IV, 1,139) és a *Törvényről és igazságosságról* (Stob. IV, 1,135–138; IV, 5,61) szóló vitatott szerzőségű mű közötti hasonlóságok alapján amellet érvelek, hogy ez utóbbi is arkhütaszi eredetre tarthat számot és így az ebben olvasható νόμος ἔμψυχος toposz is vagy közvetlenül Arkhütaszra, vagy a vita forrásának tekinthető Arisztoxenoszra vezethető vissza.

A disszertáció második felében előbb az úgynevezett püthagoreus pseudepigrapha-t tekintem át a harmadik fejezetben, majd a negyedik fejezetben a νόμος ἔμψυχος toposz következő forrásának számító egyik pszeudo-püthagorikus töredékkel, a Diótozenésznek tulajdonított *A királyságról* szóló értekezés elemzésével folytatom vizsgálódásomat. Ezek alapján a harmadik fejezetben arra a megállapításra jutok, hogy néhány pszeudo-püthagoreus traktátus feltehetően már a Kr.e. III. században ismertté válhatott és a Kr.e. I. századra számos pszeudo-püthagoreus mű keringhetett éppúgy Itáliában, mint a Földközi-tenger keleti partvidékén. Ezt követően a Sztobaiosznál fennmaradt pszeudo-püthagoreus töredékek lemmáit vetem össze, amellet érvelve, hogy a lemmák közötti azonosságok arra engednek következtetni, hogy már Sztobaios előtt, talán már a Kr.u. I. században is létezhetett valamiféle pszeudo-püthagoreus antológia és úgy tűnik, hogy ez a gyűjtemény magában foglalhatta a νόμος ἔμψυχος toposz mindkét ismert püthagoreus forrását.

Ezt követően, a negyedik fejezetben a következő forrással, pszeudo-Diótogenész neopüthagoreus szintézisével foglalkozom. A töredékek filozófiai tartalmának elemzése és a műből kiolvasható autentikációs szándék alapján arra a következtetésre jutok, hogy a mű szerzője egészen biztosan az újpüthagoreus szellemi irányzathoz tartozhatott és feltehetően a Kr.e. I. század végén, vagy a Kr.u. I. század elején alkotott. Szemben a többi pszeudo-püthagoreus szerzővel, Diótogenész egy sokkal kifinomultabb módját választotta annak, hogy műveinek az eredetiség látszatát kölcsönözze: a plagizációs tézis helyett inkább stilisztikai hatásokkal és sajátos kifejezésmóddal próbálkozott, melynek egyik eszköze az arkhütazi stílus és fogalomkészlet utánzása. Ennek a stratégiának a keretében vette át a νόμος ἔμψυχος és νόμιμος ἄρχων megkülönböztetést is, azonban pszeudo-Diótogenész használati módja egészében különbözik Arkhütaszétól. A látszólagos arkhütazi hatás így valójában nem több, mint egyfajta autentikációs kísérlet a szerző részéről.

Az értekezés harmadik részében a νόμος ἔμψυχος toposz philóni használati módját és későantik utóéletét vizsgálom. Az ötödik fejezetben, miután áttekintettem Alexandriai Philón életét és munkásságát, megvizsgálom azon philóni törvény tipológiát, mely a νόμος ἔμψυχος toposz számára is értelmezési keretet nyújt. E vizsgálódás eredményeként megállapítom, hogy Philón alapvetően arkhütazi értelemben hívta fel a νόμος ἔμψυχος eszmét és az unikálisan philóni ἔμψυχός τε και λογικός szintaxisból és a philóni *Mos.* II, 4–5 és Cicero *Leg.* III, 2 közötti párhuzamok alapján azt állítom, hogy mindkét *locus* egy elveszett, feltehetően arkhütazi töredékből meríthetett, amelyet valószínűleg valamilyen etikai doxográfiából ismerhettek.

Végül a disszertáció hatodik fejezetében röviden áttekintem a toposz későantik használati módjait, mely meglátásom szerint két nagyobb csoportra tagolható. Egyfelől hét egyházatyánál felfedezhető egy ókeresztény használati mód, mely főként a philóni forrásokra vezethető vissza. Másfelől körvonalazódik egy bizánci filozófiai használati mód is, amely leginkább a doxografikus jelentéstartalmat veszi át. Ez utóbbi csoportba sorolható a jusztiniánuszi *locus* is, mely úgy tűnik, hogy közvetlenül a IV. századi rétorra, Themisztioszra támaszkodik.

Következésképpen, dolgozatomban kimutatom, hogy a középkori és koramodern politikai eszmetörténeti kutatások azon közhelyszerű megállapítása, miszerint létezett valamiféle általános, a νόμος ἔμψυχος eszmében kifejeződő uralkodói ideál, valójában tévedésen alapul. Mi több, a Themisztiosz és később Jusztiniánusz által a νόμος ἔμψυχος kifejezésnek kölcsönzött értelem jelentősen különbözik a kifejezés arkhütaszi, pszeudodiótogenészi és philóni jelentésétől, így az eszmei kontinuitásba vetett hit is megalapozatlannak bizonyult. Úgy tűnik, hogy valójában Themisztiosz volt az, aki a νόμος ἔμψυχος-t elkezdte közhelyszerű érvként az uralkodó jogi értelemben vett felsőbbségének a kifejezésére használni és így, végső soron Themisztiosz és a jusztinánuszi kodifikáció hatása mutatható ki a római jog középkori glosszátorai és kommentátorai által kimunkált kezdetleges szuverenitás-elméletekben.

Ez a megállapítás ugyanakkor csak egy része a dolgozat kutatási eredményeinek, ugyanis a kezdeti hipotézis igazolása során a jogi- és politikai gondolkodás számára eddig ismeretlen területeket kellett megvizsgálnom, aminek az eredményeként számos egyéb, járulékos kutatási eredménnyel szolgálhat disszertációm. Mindenekelőtt sikerült kimutatnom, hogy a νόμος és φύσις kifejezések antitetikus használati

módja, mely a klasszikus kori etikai és politikai gondolkodás talán legtermékenyebb problémája, nem csak a Kr.e. V–IV. századi athéni forrásokban, hanem a relatíve független, Tarentumi Arkhüasz tolmácsolásában is fennmaradt, akinek matematikai elmélete egyfajta alternatívát kínál a platóni idealisztikus megoldásra. Mi több, azáltal, hogy a *Törvényről és igazságosságról* szóló értekezésről bebizonyítottam, hogy indirekt módon Arkhüasztól származik, megnyílt a lehetőség arra, hogy az ebben az értekezésben tárgyalt kezdetleges természetjogi felfogás által betekintést kapjunk a természetjogi gondolkodás kezdetébe, valamint ez a mű is segíthet minket abban, hogy rekonstruálni tudjuk a platóni és arisztotelészi művek szellemi háttérét. A pszeudo-püthagoreus töredékek vizsgálatával és különösen pszeudo-Diótogenész *Királyságról* írt értekezésének az elemzésével pedig a középső platonikus morál- és politikai filozófia egy meglehetősen kevésbé vizsgált területére, az újpüthagoreus politikai gondolkodás jellegzetességeire is rávilágítottam. Végül pedig fontosnak tartom kiemelni, hogy disszertációm ötödik fejezete alapjául szolgálhat Alexandriai Philón törvényfogalmának és természetjogi elméletének további kutatásaihoz, elsősorban azáltal, hogy a νόμος ἔμφυτος-t mint törvényi kategóriát a többi philóni törvényi kategóriával együtt törekedtem vizsgálódás alá vonni.

Releváns publikációk jegyzéke

A jelölt releváns publikációinak jegyzéke:

Tussay Ákos, Philo of Alexandria on the *nomos empsychos* Idea. In Panagiotis Christias, Sébastien Morlet & Panos Christodoulou (eds.), *Greek and Jewish Thought during the Antiquity*. Orient & Méditerranée. Leuven: Peeters Publishers. Kiadónál.

Tussay Ákos, Tarentumi Arkhütasz a nomosz-phüszisz antitézisről. In Pongrácz Alex (szerk.), *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Cs. Kiss Lajos tiszteletére : Ut vocatio scientia*. Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021, 525–532.

Tattay Szilárd & Tussay Ákos, A szuverenitás előképei: Baldus de Ubaldis. Az uralkodói hatalom *de facto* és teokratikus igazolása Baldusnál. *Iustum Aequum Salutare*, 14. évf., 2018/3, 119–129.

A jelölt releváns konferencia-előadásainak jegyzéke:

2022

UK-IVR 2022 Annual Conference: Law, Rationality and Practical Reason: Ancient and Contemporary Perspectives (Surrey, június 10–11.). Előadás: *Nomos and logismos in the Tarantine Archytas's thought.*

British Society for the History of Philosophy Annual Conference (Edinburgh, április 21–23.). Előadás: *Nomos empsychos. Brief historiography of the Greek living law ideal.*

4th International Conference in Greek Philosophy (Madrid, április 25–27.). Előadás: *Archytas's Idea of Rulership.*

2021

On the Break of History and Perspectives: Some Contemporary Approximations of the Natural Law Tradition (Budapest, május 28.). Előadás: *Archytas of Tarentum on the nomos-physis antithesis.*

2019

1st International Conference of Hellenic Studies: Hellenic Political Philosophy and Contemporary Europe (Herceg Novi, szeptember 29. – október 4.). Előadás: *The Description of the Ideal Ruler in the pseudo-Pythagorean Περὶ Βασιλείας treatises.*

10th Meetings on Ethics & Political Philosophy (Braga, június 13–15.). Előadás: *The relation between law and justice in Archytas's Περὶ νόμου καὶ δικαιοσύνης.*

2018

Greek Philosophy and Jewish Thought: Accommodations and Appropriations (Cyprus, november 23–25.). Előadás: *The pseudo-Pythagorean Περὶ Βασιλείας treatises as possible sources of Philo's politics.*